

Tillsyn i Skyddade områden 2015

Tillsyn i skyddade områden 2015

Mars 2016

Dnr:2016-2663

Kontaktperson: Nette Bygren

Omslagsfoto: Baksippor i Igelbäckens kulturresevat

Sammanfattning

Stockholms natur och kulturresevat är inrättade för att långsiktigt bevara och utveckla grönområden med särskilt stort värde för människor, djur och växter. Syftet med miljöförvaltningens tillsyn är att se till att skyddsbestämmelserna följs så att områdenas värden bevaras - även till kommande generationer. Tillsynen på stadens åtta natur- och kulturresevat har under 2015 framför allt bestått i skötselrådgivning i samtliga resevat, ärenden kopplade till kommande och befintlig byggnation av trafikleder, provtagning och ledningsdragningar, samt hantering av inkommande klagomål. Efterlevnaden av föreskrifter har varit god, men med undantag.

Miljöförvaltningen ser positivt på att ytterligare satsningar på skötselåtgärder och anordningar för friluftsliv och rekreation som har gjorts av de olika förvaltarna under 2015. Förvaltningen har i samband med dessa åtgärder bistått skötselansvariga med råd och naturvårdskompetens i fält. Det är positivt att förvaltningarna har möjlighet att söka pengar från centrala medelsreserven för skötselåtgärder i resevaten. Tillräckligt med resurser i den löpande årliga budgeten skulle däremot vara att föredra och underlätta väsentligt för planering av återkommande åtgärder.

Reservatens bevarandestatus 2015 är i stort oförändrad i förhållande till 2014. Liksom 2014 uppnår inget av resevaten gynnsam bevarandestatus. De positiva insatserna med förbättrad skötsel och rekreativa satsningar väger inte upp tidigare förlust av livsmiljöer och spridningszoner inne i och i nära anlutning till resevaten. Fem av åtta resevat uppnår nu statusen ”övervägande gynnsam”. Däremot ser förvaltningen en övervägande positiv trend vad gäller skötsel- och rekreativa satsningar i resevaten.

Förvaltningen bedömer att en förbättring av bevarandestatusen för ett flertal resevat är möjlig. Högre status kan nås om skötselinsatserna blir kontinuerliga, om områdenas potential vad gäller rekreation ytterligare tas tillvara samt om infrastruktur- och byggnationsprojekt i reservatens närhet minimeras och kompenseras i tillräcklig omfattning och med stor hänsyn.

Förvaltningen har under året med olika intensitet medverkat i pågående arbete med att inrätta resevat i Årstaskogen - Årstaholmar, Älvsjöskogen, Kyrkhamn och Rågsved tillsammans med stadsbyggnadskontoret och exploateringskontoret. Förvaltningen har också deltagit i utredningen av förutsättningarna för skydd av Lillsjön och Norra- och Södra Djurgården som redovisades i nämnderna i december 2015.

Kommunfullmäktige beslutade att inrätta Älvsjöskogens naturresevat i december 2015 och beslutet vann laga kraft i februari 2016. Processen fortsätter med övriga resevat samt påbörjas även för östra Älvsjöskogen under 2016.

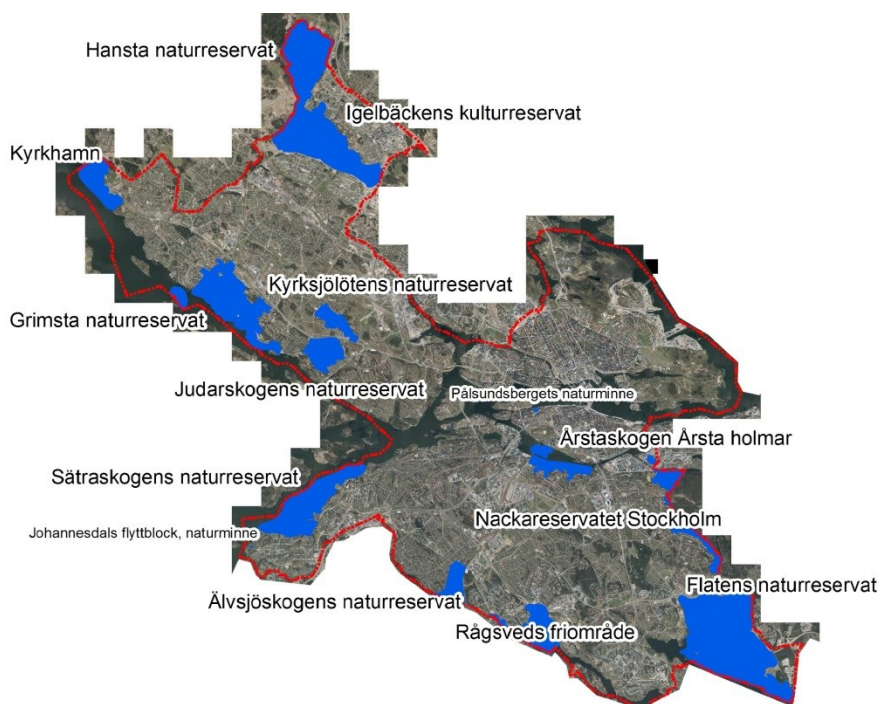
Innehåll

Sammanfattning	4
Tillsyn i Stockholms skyddade områden 2015	6
Tillsynsobjekt	6
Tillsynsarbetet	7
Genomförda undersökningar i reservaten	7
Nackareservatet i Stockholms stad	8
Flatens naturreservat	11
Sätraskogens naturreservat	14
Judarskogens och Kyrksjölöten naturreservat	19
Grimsta naturreservat	24
Hansta naturreservat	27
Igelbäckens kulturresevat	31
Älvsjöskogens naturreservat	36
Naturminnen	37
Bevarandestatus i natur- och kulturresevaten	38

Tillsyn i Stockholms skyddade områden 2015

Stockholms stad hade under 2015 åtta kommunalt skyddade naturområden – sju naturreservat och ett kulturreseptat – i vilka miljöförvaltningen utövar tillsyn enligt miljöbalken. I december 2015 beslutade kommunfullmäktige att inrätta ett nionde reservat i västra Älvsjöskogen. Delar i tre av reservaten är utpekade som Natura 2000-områden enligt EU:s habitatdirektiv. Sedan 2014 ansvarar miljö- och hälsoskyddsnämnden också för tillsynen av två naturminnen som tidigare inrättats av länsstyrelsen.

Tillsynsobjekt	Laga kraft år	Yta (ha)	Natura 2000-område, utpekad p g a
Judarskogens naturreservat	1995	95	Goda förutsättningar för större vattensalamander + utvecklingsområde för lövsumpskog
Kyrksjölötens naturreservat	1997	50	Goda förutsättningar för större vattensalamander + utvecklingsområde för lövsumpskog
Hansta naturreservat	1998	280	Ek-hassellundar
Grimsta naturreservat	2004	320	
Flatens naturreservat	2006	760	
Igelbäckens kulturreseptat	2006	411	
Sätraskogens naturreservat	2006	256	
Nackareservatet i Stockholms stad	2006	99	
Älvsjöskogen naturreservat	2016	65	
Naturminne, bergsbrant Pålsundsberget	1997	0,25	
Naturminne, flyttblock Vårberg	2005	-	
Summa		2336,25	

Kartan visar de skyddade områdena i Stockholms stad och de områden som utreds för skydd. Östra Älvsjöskogen saknas.

Tillsynsarbetet

I tillsynen av stadens natur- och kulturresevat kontrolleras efterlevnad av syften, föreskrifter, dispenser och andra beslut som fattats med stöd av 7 kap miljöbalken. Miljöförvaltningen söker systematiskt följa upp tillståndet för de värden som reservaten ska skydda, och de mål som satts upp i reservatsbeslut och fastställda skötselplaner.

Med rådgivning, information och dialog med reservatens förvaltare bidrar miljö- och hälsoskyddsnämnden till en god naturvård i de skyddade områdena.

Genomförda undersökningar i reservaten

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i stadens resevat. Två med fokus på rekreativa värden och en inventering av trädlevande mossor och lavar. Tanken med förvaltningens undersökningar av rekreation och biologisk mångfald är att fånga upp förändringar i tid, så att åtgärder kan sättas in vid behov.

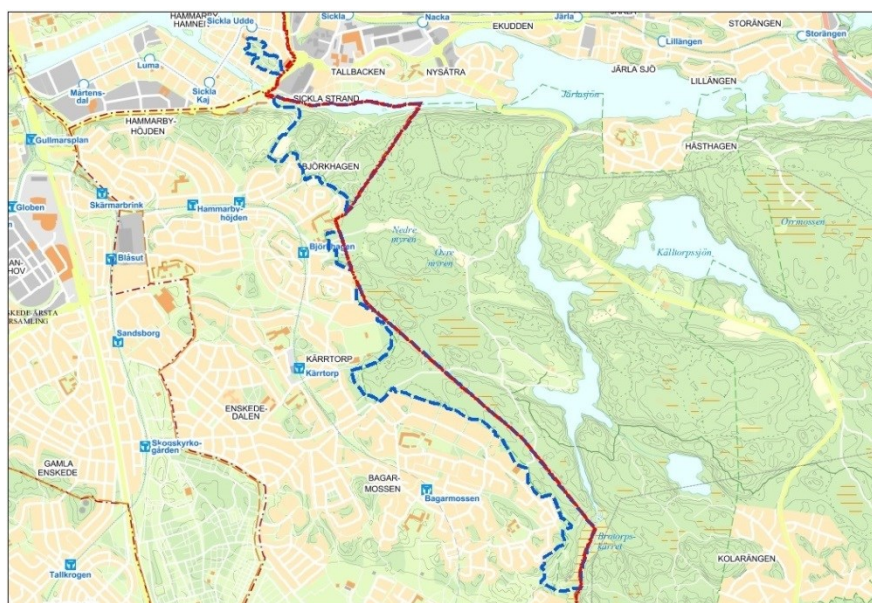
I projektet "Guide till tystnaden i Stockholm" har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser i stadens alla befintliga resevat samt naturområden som är under utredning att bli resevat. I varje område har två promenadslingor som kopplar samman de rofyllda platserna kartlagts. En vägledning till platserna och promenadslingorna i form av en folder för respektive område kommer att lanseras under 2016. Projektet redovisas i särskilt ärende till MHN2016-03-15.

Under sommaren genomförde förvaltningen en pilotundersökning med besöksräkning och besöksenkät i stadens reservat med hjälp av sex sommarjobbande ungdomar och en handledare. Syftet var att lägga en grund för bedömning och utvärdering av reservatens bevarandestatus för rekreation genom att utforma, genomföra och analysera en metodik och arbetssätt som kan fungera för återkommande uppföljning. Förvaltningen har för första gången fått en enhetlig bild av kvaliteter och utvecklingspotential i samtliga reservat, och kan redan nu använda resultaten i rådgivningen om vad som kan utvecklas i reservaten. Metoden kan med några förbättringar användas för uppföljning av reservatens rekreationsvärden. Se rapport i bilaga 3.

Förvaltningen lät också inventera trädlevande lavar och mossor på 29 platser i staden, varav minst en lokal i var och ett av stadens skyddade områden. Epifytiska kryptogamer (mossor och lavar på trädstammar) är viktiga indikatorer för värdefull natur och för det allmänna tillståndet i naturen. Både epifytiska lavar och mossor har historiskt visat ha hög känslighet för luftföroreningar, och den biologiska mångfalden hos epifyter är ofta knuten till värdet av substratet (underlaget de växer på). Det gäller särskilt gamla träd på exponerade växtplatser, eller på platser med varierande fuktighetsgradient.

Tidigare år har förvaltningen följt upp andel död ved i reservatens barrskogsmiljöer och ekmiljöer, hävdgynnad flora och lokaler med skyddsvärda arter. Under 2014 undersökte förvaltningen hur förskolor använder reservaten.

Nackareservatet i Stockholms stad

- Naturresept
- Kommungräns, Stockholms stad

Skogslandskapet i inre delen av Tyrestakilen utgörs idag av de båda kommunala naturreservaten Nackareservatet i Stockholms stad respektive Nacka kommun. Reservaten nyttjas för många friluftaktiviteter som vandring, orientering, skidåkning, skridskoåkning, fiske, cykling, svamp- och bärplockning. Lilla Sickla vid Sicklasjön är ett av de värdefullaste områdena i Stockholmdelen av Nackareservatet, både när det gäller natur och kultur.

Inne i Hammarby Sjöstads bostadsområde ligger en enklav av reservatet – Sickla ekpark. Ekbacken är mycket uppskattad av invånarna som närmatur. Insektsinventeringar på platsen visar att ett flertal arter av skyddsvärda insekter trivs i ekarna.

Efterlevnad av bestämmelser

Miljöförvaltningen har under året utfört ett flertal inspektioner i reservatet, enskilt och tillsammans med stadsdelsförvaltningen som förvaltar reservatet. När det gäller klagomål är en stor fråga cykling i terräng. Förvaltningen får in många frågor om vad som gäller avseende cykling i reservatet samt klagomål på att cykling sliter på stigar och marktäcket i skogen.

Samtidigt har det kommit in många synpunkter från cyklister som anser att cykling ska tillåtas i terräng. Det är idag inte tillåtet enligt Stockholms lokala trafikföreskrifter. Miljöförvaltningen har under året haft en dialog med stadsbyggnadskontoret och trafikkontoret med syfte att tydliggöra regler och uppskyltning för cykel.

Tillsynsrådgivning samt aktiviteter i reservatet

Förvaltaren, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning, har även i under 2015 fått resurser från den centrala medelreserven för att utföra skötselinsatser i reservatet.

Under året har stadsdelen bland annat utfört restaurering av kulturmarkerna kring Brotorp genom friställning av ek och öppen mark. Naturvårdsåtgärder har även utförts i anslutning till det nya utegymmet vid Brotorp. Arbetet har bedrivits på ett sätt som gynnar reservatens värden. Den ideella föreningen Lilla Sickla vänner har, i samråd med miljöförvaltningen, fortsatt de goda naturvårdsinsatserna vid Lilla Sickla.

Undersökningar i reservatet

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Nackareservatet med fler reservat. Två med tema rekreation, en med tema trädlevande mossor och lavar.

Guide till tystnaden

I projektet "Guide till tystnaden" har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. I Nackareservatet har fem rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslingor kartlagts. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksräkning och enkätundersökning på två platser i Nackareservatet i Stockholm, under sammanlagt fyra timmar. Totalt räknades till 389 besökare och 48 besvarade enkäter. Av de svarande var de flesta närboende i Skarpnäck stadsdelsområde men cirka en femtedel kommer från Södermalms stadsdelsområde. Majoriteten tar sig till reservatet till fots. Ungefär $\frac{3}{4}$ av de som svarat besöker reservatet varje vecka.

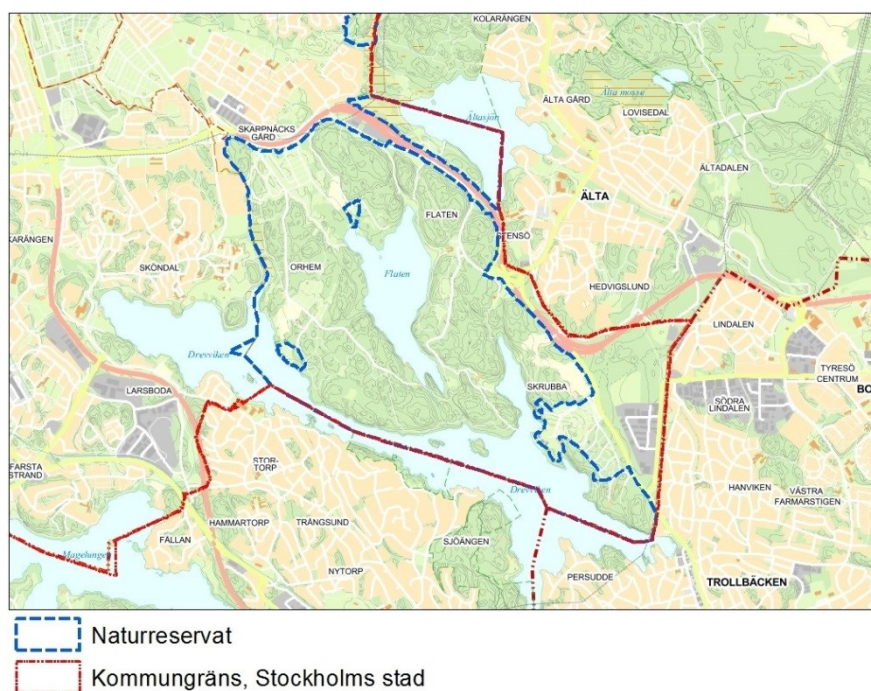
Efter den mest populära aktiviteten "att promenera", angav de svarande att de söker sig till reservatet för att jogga, rasta hund och uppleva orörd natur. De svarande angav att de framför allt uppskattar reservatets tillgänglighet och närhet till city, dess vackra natur, att det är ett stort område. Det sistnämnda visar tydligt att man svarar utifrån hur man upplever hela Nackareservatet. Vidare uppskattas att det inte byggs i reservatet, lugnet och tystnaden samt närhet till vattnen. Lägst rankas tillgången på "grill och rastplatser" samt "informationsskyltar om t.ex. natur och kultur". Besökarnas förbättringsförslag rör sig om kartor, vägvisare och informationsskyltar.

Det framkom även önskemål om åtgärder mot cyklister som kör för fort och att en cykelbana borde anläggas avskilt från gångbanan. Se även rapport i bilaga 3.

Moss och lavinventering

Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 26 platser i Stockholms stad, varav en vid Lilla Sickla i Nackareservatet i Stockholm. Vid inventeringen fann man 20 olika arter lavar och 6 arter mossor. Andelen lavararter känsliga för luftföroreningar på lokalen var förhållandevis låg i jämförelse med andra reservat i undersökningen som ligger mindre centralt.

Flatens naturreservat

Flatens naturreservat, stadens största friluftsområde, är välbesökt både av närboende och mer långväga besökare. Inom området finns, utöver stora ytor med olika typer av skog, också populära målpunkter såsom Flatenbadet, flera koloniområden och lokaler för föreningsverksamhet, vilka bidrar till en hög nyttjandegrad. Många skolor i närheten använder området i undervisningen.

Efterlevnad av bestämmelser

Förvaltningen anser att efterlevnaden av reservatets föreskrifter och bestämmelser har varit god under året, med undantag för dumpning av skräp vid några ställen i reservatet. Under 2015 har förvaltningens ekologer gjort flera tillsynsbesök i Flatens naturreservat.

Miljöförvaltningen har följt byggnationen kring Sköndal som tangerar gränsen till reservatet. Flera möten har skett med exploateringskontorets platsansvariga där marksaneringsfrågor samt anslutningar till reservatet har diskuterats.

Problemet med terrängkörning av motorcyklister kvarstår i östra delen av reservatet och förvaltningen har fortlöpande kontakt med polisen. Dispens- och tillståndsärenden som kommit in under året berör till exempel marksanering, framförande av motorbåt samt en arkeologisk undersökning.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Flatenreservatet

Förvaltaren, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning, har under 2015 fortsatt att utföra skötselinsatser i reservatet med resurser från den centrala medelreserven.

Större delen av naturvårdsarbetet har koncentrerats till restaurering av kulturmarker såsom ekmiljöer vid Orhemsvägen, Ekens koloniområde och området västerut mot Sköndal. Detta ekområde ingår i ett regionalt spridningssamband för eklevande arter. När ekmiljöer försvinner vid Sköndal är det viktigt att stärka de ekområden som ligger inom det skyddade området. Utöver friställning av ek har grova stammar av ekträd från Sköndal lagts ut för att gynna arter knutna till ek i reservatet.

Under året har slätter bedrivits på fyra platser i reservatet, både norr om Tyresövägen och utmed Orhemsvägen, varav torrängarna vid Orhemsvägen mitt emot Grindstugan som delvis slagits med lie. Ängs- och hagmarkerna vid Ekudden har slagits av Naturskyddsföreningen som har brukaravtal med stadsdelen. Miljöförvaltningen har medverkat vid diskussioner i fält med stadsdelen och Jacksons trädvård om lämpligt skötselupplägg.

Under året har också miljöförvaltningen och Skarpnäck stadsdelsförvaltning varit med och anordnat en aktivitetsdag på Flatenbadet den 14 juni tillsammans med idrottsförvaltningen, utbildningsförvaltningen och fastighetskontoret. Under dagen anordnades guidningar, naturstig, barnaktiviteter och andra aktiviteter för att visa upp Flatens värden för besökarna.

Undersökningar i reservatet

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Flatens naturreservat och övriga reservat. Två med tema rekreation, en med tema trädlevande mossor och lavar.

Guide till tystnaden

I projektet "Guide till tystnaden" har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. I Flatens naturreservat har sju rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslingsor kartlagts. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksundersökning. Se rapport i bilaga 3. Totalt räknades till 215 besökare och 35 besvarade enkäter. Några definitiva slutsatser går inte att dra av resultatet. Av de svarande var de flesta boende i annan kommun medan en tredjedel kom från Skarpnäcks stadsdelsområde. Majoriteten hade

tagit sig till reservatet till fots, men fler hade åkt bil eller buss till reservatet jämfört med svaren för övriga reservat.

Efter den mest populära aktiviten ”att promenera”, uppger drygt varannan att de även använder reservatet för att bada. En förklaring till detta är med stor sannolikhet att en av enkätstationerna låg vid Flatenbadet. Vidare uppges att man är i reservatet för att rasta hunden samt för att få "uppleva orörd natur". Lägst rankat var tillgängligheten till att uppleva kultur och besöka rastplatser. Som förbättringsförslag föreslås också även bättre belysning och bättre öppettider på kiosker.

Utsikt över sjön Flaten

Moss och lavinventering

Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 26 platser i Stockholms stad, varav två platser i Flatens naturreservat. I Flatenområdet, framför allt vid Ekudden, återfanns en hög andel lavararter som är känsliga för luftföroreningar vilket tyder på att luften är förhållandevis ren. Vid Ekudden fann man 28 arter av lavar och 8 arter av mossor. Mångfalden är som störst i de mer betespräglade miljöerna som har blivit betade och slåtrade under lång tid. Här finns flera mycket grova ekar som är grovbarkiga och rika på olika strukturer lämpliga för trädlevande lavar och mossor. Vid en brant i norra Flaten noterades 31 olika arter av lavar, vilket gjorde lokalen till den mest artrika vad gäller lavar i denna undersökning. Bland annat hittades den rödlistade, sårbara arten Klosterlav (*Biatoridium monasteriense*) på en alm i området. Man fann här också 8 mossarter.

Sätraskogens naturreservat

Sätraskogens naturreservat är sedan länge omtyckt som både ströv- och närreklamationsområde. Tillgängligheten är god och fina gångstråk som till exempel promenadvägen utmed Mälarstranden bidrar till många besökare. Målpunkter som de två baden och campingplatsen lockar även mer långväga besökare till området. Förskolegrupper från hela Skärholmen använder området i sin verksamhet.

Syftet med Sätraskogens naturreservat är att för framtiden vårda och utveckla ett för söderort ovanligt stort naturområde som har stor betydelse för friluftsliv, rekreation och som pedagogiskt område för naturupplevelser och undervisning, på ett sådant sätt att dess samlade natur-, kultur-, och rekreativskvaliteter för allmänheten stärks, samt att bevara området som en del av den regionala grönstrukturen så att det finns möjlighet att långsiktigt säkra Stockholms biologiska mångfald.

Efterlevnad av bestämmelser i Sätraskogen

Miljöförvaltningen anser att efterlevnaden av föreskrifterna i reservatet har varit relativt god under 2015, med några undantag. I maj upptäckte stadsdelsförvaltningen att ett stort antal mindre tallar sågats ned för ett kojbygge uppe på en berghäll. Förvaltningen polisanmälde händelsen men ärendet lades ned.

Vid Café Lyran har parkeringsytan vid flera tillfällen under de gångna åren utvidgats utan reservattillstånd. Eftersom det är oklart var ansvaret för utvidgningen ligger har caféägaren och stadsdelen kommit överens om att

dela på kostnaden för återställning av marken som ianspråktagits. Återställningen är nu genomförd.

Ett fåtal klagomål har kommit in till miljöförvaltningen, bland annat att någon höll på att spika upp gamla dörrar och annat i grova ekar, vilken snabbt avstyrdes av stadsdelsförvaltningen.

Tillstånds- och dispensärenden har till största delen gällt åtgärder som hänger ihop med byggandet av bergtunnel och hamn i samband med projekt Förbifart Stockholm, men också exploateringskontorets breddning av Sättraväsvägen och flytt av ridstig i samband med bostadsbygge på fastigheten Sättra Stall 1. Andra ärenden har berört belysning längs gångbanor och tillfälligt upplag av stammar från Trafikverkets avverkningar i Skärholmen.

Exploateringskontoret har ansökt om tillstånd till breddning av Sättraväsvägen inför bostadsbygge vid Sättra stall 1, samt för anläggande av ridstig i reservatet.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Sättraskogen

Skärholmens stadsdelsförvaltning, har även i under 2015 fått resurser från den centrala medelreserven för att utföra skötselinsatser i reservatet.

Förvaltningen har gjort ett flertal tillsynsbesök i fält under 2015, tillsammans med förvaltaren på Skärholmens stadsdelsförvaltning och Jacksons trädvård som de anlitar för naturvårdande åtgärder. Förvaltningen har också träffat Trafikverket och exploateringskontoret i fält i samband med deras projekt som berör reservatet.

Tillsynsbesöken tillsammans med stadsdelen har främst varit rådgivande i skötselfrågor. Förvaltningen har medverkat vid diskussioner om lämpligt skötselupplägg bland annat när det gäller platser för tillförsel av död ved samt möjligheter att bedriva en mer variationsrik skötsel av gräsmarkerna. Förvaltningen uppfattar att förvaltaren har ambitionen att stärka reservatets värden genom anpassad skötsel under kommande år.

De naturvårdande insatserna under 2015 har bestått i slyröjning och friställning av grövre träd längs Skärholmens motionsslinga och längs Skärholmens strandstig, samt slåtter av en stor del av reservatets öppna gräsmarker. Fällda träd över 20 cm i diameter sparas i stor utsträckning på plats så intakta som möjligt. I mån av plats sparas också så kallade biodepåer av ris.

Stadsdelsförvaltningen bekostade också utplacering av ett stort antal stammar av bland annat ek och tall (ca 100 m³) som fälldes vid Smistavägen i Skärholmen i samband med bygget av Förbifart Stockholm.

Utplaceringen av de avverkade träden från Förbifart Stockholm, tillsammans med att stadsdelen har förtydligat sina riktlinjer av vilka träd som ska lämnas kvar på plats vid gallring och slyröjning, har inneburit att mängden död ved ökat i Sätmaskogen under 2015.

Att den årliga slåttern de senaste två åren har kommit igång igen är mycket positivt. Ängsytorna slås nu med hjälp av slätterbalk, med undantag av en del av Varpaängen som den ideella föreningen Sätmaskogens slättergille slår med lie.

Ansvarsfördelningen för skötsel av ytorna runt ridbana och framridningsbana uppe på Sätmaskog, har också klarlagts efter möten med ridklubben, idrottsförvaltningen och stadsdelsförvaltningen.

Stadsdelsförvaltningen har satt upp skyltar vid Sätmaskogens olika ängar med information om vikten av biologisk mångfald och hur ängsmarkerna sköts. Stadsdelen har också i samarbete med Friluftsrådet anlagt ett ”barnspår” längs två motionsspår. Barnspåret ska uppmuntra till aktiviteter och samtal om naturen.

Alla bänkar och en del papperskorgar har bytts ut längs strandstigen. Belysning längs strandpromenaden har förlängts för att få belysning av den sista etappen av strandstogens promenad respektive spårstig samt sträcka mellan bostadsområdet i Bredäng och befintligt elljusspår samt vid P-platsen i Bredäng och ansluta till befintligt elljusspår från P-plats.

Projekt i reservatet

Under året har förvaltningen medverkat vid ett flertal möten och fältbesök som rör Förbifart Stockholm, främst tillsammans med Trafikverket och/eller trafikkontoret och stadsdelen.

Tillstånds- och dispensärenden har till största delen gällt åtgärder som hänger ihop med byggandet av bergtunnel och tillfällig hamn vid Sätmaskog. Bland annat har en gångbana och ridstig lagts om, och ytterligare en gångbana ska anläggas under 2016 som en skyddsåtgärd för att strandpromenaden nedanför arbetsområdet stängs av under byggtiden.

Trafikverket har tagit ned och beskurit träd i samband med breddning av infarten till varvet och inför hamnbygget. Siktröjningar inför mätningar mot satellit har också inneburit fällningar av träd.

Förvaltningen överklagade mark- och miljödomstolens tidigare dom i målet om grundvattenbortledning i bland annat Sättrakogen och deltog vid förhandlingarna i mark- och miljööverdomstolen. Domen som meddelades i december 2015 gav miljö- och hälsoskyddsnämnden rätt i flera avseenden angående kompensationsåtgärder i Sättraskogens naturreservat.

Trafikverket ska som kompensation för intrången och störningarna bekosta:

- Spårmarkeringar utmed motionsspår, det vill säga små skyltar om hur långt man sprungit
- mötesplats med 2 st bänkbord och 1 st grillplats
- allmän toalett i den nya varvsbyggnaden
- skylt som beskriver värdet av död ved
- skyltning av tysta platser
- 3 st boplattformar för rovfågel i barrskog (genomfört 2015)
- central informationsskylt om varvets historia
- skyltning vid avfarterna från E4/E20
- informationsskylt om Arboga kök
- restaurering av ekmiljöer
- skötsel av ängsmarker
- ett staket mot båtuppläggningsplatsen vid Sättra varv

Trafikverket ska också utreda möjligheterna att tillföra mera vatten till Sättraån och Skärholmsbäcken under en provotid på ett år.

Exploateringskontoret har breddat Sättravarvsvägen och ”flyttat in” en ridstig i reservatet som tidigare låg inom detaljplaneområdet för Sättra stall 1. Som kompensation kommer exploateringskontoret att återställa marken som tidigare använts som rasthagar till gamla stallet. Återställningsarbetet är delvis genomfört genom att ek och hassel planterats på ytorna.

Stadsdelen har tidigare bekostat flytt av blåsippor från ett exploateringsområde i Sköndal. Blåsipporna kommer att användas för återställning av markvegetationen.

Genomförda undersökningar i Sättraskogen

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Sättraskogen och övriga reservat. Två med fokus på rekreativa värden, en inventering av trädlevande mossor och lavar.

Guide till tystnaden

I projektet ”Guide till tystnaden” har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. I Sättraskogen har **sju** rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslingor pekats ut. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksräkning och enkätundersökning på två platser i Sätmaskogen. Totalt räknades 181 besökare under 4 timmar på två platser varav 42 besvarade enkäter.

De allra flesta besökare kom från närområdet till fots, och 80% av de som svarade på enkäten besöker reservatet varje vecka.

Efter den mest populära aktiviteten ”att promenera”, angav de svarande att de söker sig till reservatet för att rasta hund, jogga och söka vila, ro, avskildhet. De svarande angav att de framför allt uppskattar reservatets vackra natur och närhet till city, vattnet, stranden och dess vackra natur. Lägst rankas möjligheten till inlärnin g och tillgången på "informationsskyltar om t.ex. natur och kultur". Besökarnas förbättringsförslag rör sig om kartor, vägvisare och informationsskyltar. Många önskar också fler soptunnor som töms ofta. Läs vidare i bilaga 3.

Moss- och lavinventering

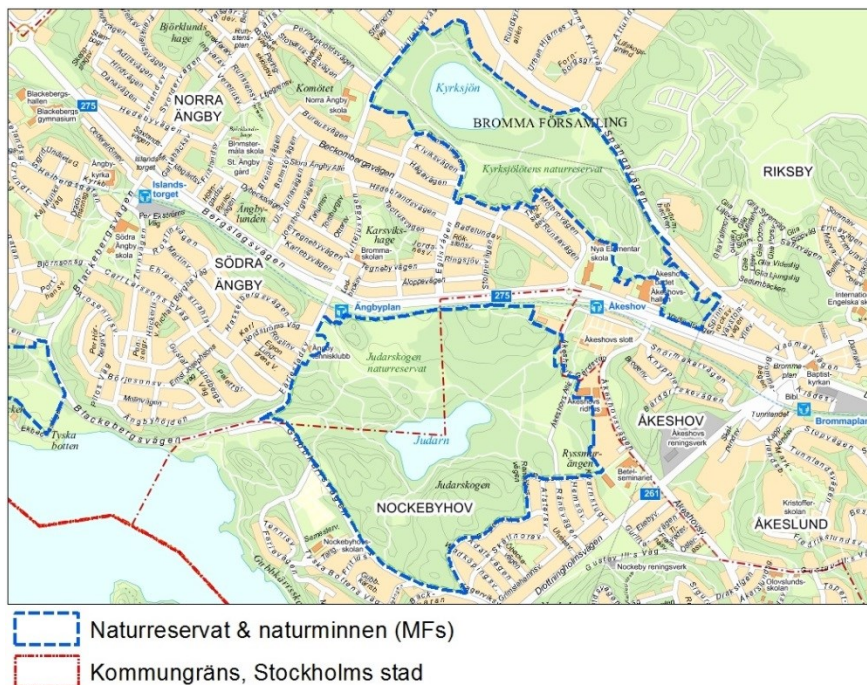
Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 26 platser i Stockholms stad, varav en vid Sätträån i Sätmaskogen. Vid inventeringen fann inventerarna 25 arter lavar och 7 arter mossor. En av arterna är laven Rostfläck (*Arthonia vinosa*), en signalart som indikerar höga naturvärden. Laven trivs i områden med konstant hög luftfuktighet, vilket är fallet i Sätträåns ravin.

Andelen lavararter känsliga för luftföroreningar på lokalen var förhållandevis hög i jämförelse med andra centralare reservat, men lägre än de reservat som gränsar till större sammanhängande naturområden i grannkommunerna.

Träbrygga längs strandpromenaden

Judarskogens och Kyrksjölötens naturreservat

Judarskogens och Kyrksjölötens naturreservat hör till stadens mindre naturreservat. De är mycket välbesökta och har stor betydelse både för invånarna i Bromma och i hela västra Stockholm.

Närheten till tunnelbanan gör områdena lätta att nå och reservaten är tillräckligt stora och varierade för att motivera en långväga utflykt. Särskilt skol- och förskolegrupper från olika stadsdelar använder områdena i sin verksamhet. Skolan Nya Elementar använder regelbundet Kyrksjölötens naturreservat i undervisningen.

Stora delar av båda reservaten är utpekade som Natura 2000-områden enligt EU:s art- och habitatdirektiv, vilket innebär ett internationellt åtagande.

Natura 2000-områden

Det övergripande syftet med Natura 2000-områdena i båda reservaten är att upprätthålla en gynnsam bevarandestatus för större vattensalamander. I bevarandeplanerna för områdena anger länsstyrelsen som mål:

- större vattensalamander ska ha goda förutsättningar att återkolonisera området och vara livskraftig på lång sikt.
- Lämpliga vattenmiljöer måste återskapas. Som riktlinje bör det finnas minst 2-4 lämpliga lekvatten med förökning i minst hälften.

- Variationsrika landmiljöer inkl. naturliga skogar med gott om död ved och lövförna samt hydrologiskt intakta sumpskogar.
- Minst 4-6 andra lokala förekomster med fungerande utbyte inom spridningsavståndet är önskvärt ur ett landskapsperspektiv.

I båda reservaten finns utvecklingsområden mot naturtypen lövsumpskog. Alkärren intill Kyrksjön och sjön Judarn kommer enligt bevarandeplanen att utvecklas mot naturtypen om den undantas från skogsbruksåtgärder (förutom i naturvårdande syfte för att gynna al och björk) och inte ytterligare påverkas av markavvattnande åtgärder. Skogen ska ha naturskogskvalitéer med ett olikåldrigt trädskikt och förekomst av död ved i olika nedbrytningsstadier.

Alkärr vid Kyrksjön

Efterlevnad av bestämmelser

Generellt har efterlevnaden av bestämmelserna varit god i Judarskogen, med undantag för nedskräpning och otillåten terrängcykling.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Judarskogen

Under 2015 har miljöförvaltningen besökt reservatet vid sammanlagt tre tillfällen, varav två i sällskap med Bromma stadsdelsförvaltning och deras entreprenör PEAB. Vid tillsynsrundan har främst skötselåtgärder diskuterats, men också klagomål och överträdelser.

Stadsdelsförvaltningen har i samarbete med miljöförvaltningen anlagt en ny groddamm vid hundängen nära Åkeshovs slottsallé. Åtgärden är förenlig med bevarandeplanen för Natura 2000-området i Judarskogen och förhoppningen är att ytterligare förstärka förutsättningarna för större vattensalamander i området.

Kullen vid Judardammen med salamandrar slåtrades i augusti/september, Judarängen slogs med upptag i juli och en bit av Ryssmuren gallrades fram en bit in från båda sidor om gångväg.

Stadsdelen har också genomfört en trädvårdsinventering av lindallén vid Åkeshovs slott. Många av lindarna är mycket gamla och riskerar att falla. Samtidigt hyser de gamla träden höga naturvärden som är värda att bevara så länge som möjligt, vilket också inventeringen av mossor och lavar visade. Fem rotvältor har tagits omhand under året. Även fallna/nedtagna träd bör sparas på plats i möjligaste mån.

Ett väderskydd byggdes under våren på berget mellan grillplatsen vid Baptistängen och grillplatsen vid sjön.

I övrigt har några riskträd, däribland två almsjuka jättealmar fallits. En stormfälld gran som föll över Torpet Lugnet under hösten togs om hand.

Undersökningar i Judarskogens naturreservat

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Judarskogen och övriga reservat. Två med tema rekreation, en med tema trädlevande mossor och lavar.

Guide till tystnaden

I projektet "Guide till tystnaden" har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. I Judarskogen har rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslingor pekats ut. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksräkning och enkätundersökning på två platser i Judarskogen (bilaga 3). Totalt räknades 913 besökare under 4 timmar på två platser varav 60 besvarade enkäter.

Störst andel av besökarna bor i Bromma stadsdelsområde och 70% besöker reservatet varje vecka. Efter den mest populära aktiviten "att promenera", angav de svarande att de söker sig till reservatet för att rasta hund och uppleva orörd natur.

Det som besökarna uppskattar mest i reservatet är den vackra naturen, att reservatet skyddas och att det inte byggs, tillgängligheten och lugnet.

Önskemål som framkom i undersökningen:

- fler soptunnor som töms oftare
- bättre och tillgängligare gångstigar
- bättre skyltning och vägvisning

Moss- och lavininventering

Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 29 platser i Stockholms stad, varav en i Judarskogen.

På de grova hamlade lindarna i allén vid Åkeshovs slott hittade inventerarna 29 lavar och 8 mossor, bland dem de rödlistade lavarna gulvit blekspik (*Sclerophora pallida*) och grymig dagglav (*Physconia grisea*), som växer på gamla ädellövträd i öppna och ofta svagt dammiga lägen. Inventerarna fann också guldlockmossa (*Homalothecium sericeum*), en signalart som indikerar höga naturvärden. Inventerarna hann endast gå igenom tre träd på den tid som var utsatt, och i en fördjupad inventering av allén skulle sannolikt många fler arter hittas. Lavarter känsliga för luftföroreningar på lokalen var förhållandevis hög i jämförelse med andra centralare områden, men lägre än de reservat längre ut som gränsar till större sammanhängande naturområden i grannkommunerna.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i Kyrksjölöten

Under 2015 har miljöförvaltningen besökt reservatet vid sammanlagt fyra tillfällen, varav två i sällskap med Bromma stadsdelsförvaltning och deras entreprenör PEAB. Vid de årliga tillsynsrundorna diskuteras främst skötselåtgärder i reservaten men också hantering av klagomål och överträdelser.

Trafikkontoret har under våren följt upp funktionen på groddjurstunnlarna under Spångavägen. Resultatet visade att tunnlarna fungerar bra, med undantag för att mynningen vid ena tunneln lätt vattenfylldes. Det resulterade i att trafikkontoret ansökte om dispens och anlade en dränerande stenkista vid tunnelmynningen.

Vid återvandringen efter leken visade det sig att de nya små groddjuren tvekade att passera igenom den ena tunneln. En eventuell förklaring kan vara att tunneln är något svängd, men det bör följas upp under nästa säsong.

Groddjursdammen vid Kyrksjön, Kyrksjödammen, och gräsytan runt om har skötts enligt den nyupprättade skötselplanen. Under våren fram till oktober genomförde miljöförvaltningen i samarbete med herpetologiska föreningen ett försök att återintroducera större vattensalamander som

tidigare funnits i reservatet. Metoden var densamma som den som tidigare använts i Judardammen. Ca 100 köns mogna individer från Olofslundsdammen lånades under lekperioden. Försöket lyckades och salamandrarna har ynglat av sig i dammen, men det är först om tre år när avkomman blivit köns mogen som det går att säga om den större salamandern är återetablerad i Kyrksjölöten.

Stockholms ornitologiska förening har ansökt om dispens från reservatsföreskrifterna för att få lägga ut två flottar för fåglar att häcka och rasta på i Kyrksjön. Flottarna kommer att placeras ut under 2016.

Övriga naturvårdsåtgärder har varit

- gallring av mindre träd och sly i blandskog i sydöstra änden mot Spångavägen, ca 2500 m².
- gallring och slyröjning i utkanten av fuktlövskogen mot Vultejusvägen, ca 700 m².
- röjning/gallring längs med ryssmuren.
- slätter på fornlämningen vid Runsavägen i augusti.

Promenadstigen norr om sjön har förbättrats genom en ny trumma i trä.

Undersökningar i Kyrksjölötens naturreservat

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Kyrksjölötens naturreservat och övriga reservat. Två med tema rekreation, en med tema trädlevande mossor och lavar.

Guide till tystnaden

I projektet "Guide till tystnaden" har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. Vid Kyrksjön har rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslings pekats ut. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksräkning och enkätundersökning på två platser i reservatet. Totalt räknades 225 besökare under 4 timmar på två platser varav 36 besvarade enkäter.

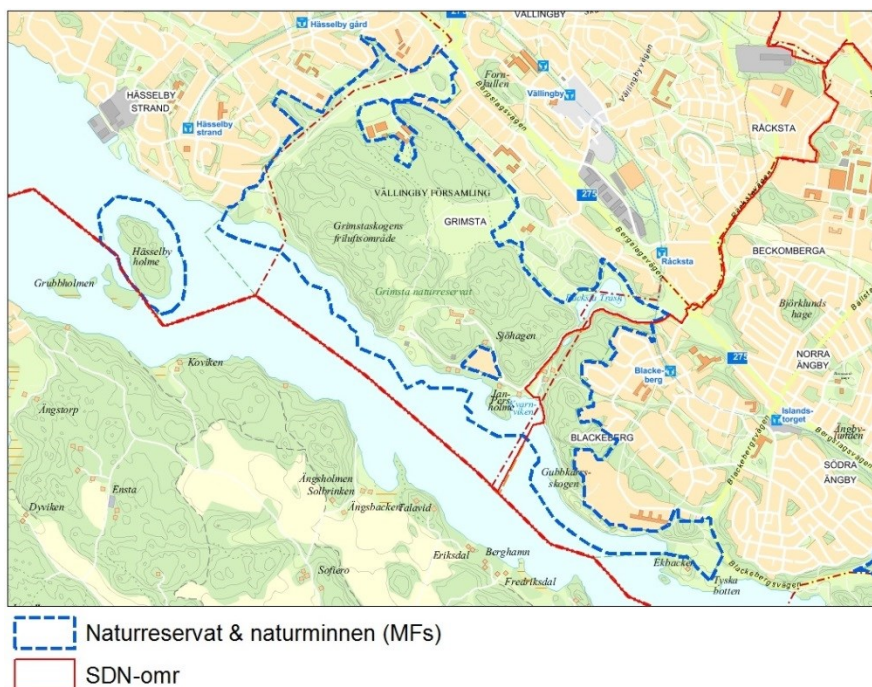
Mest uppskattat i reservatet är vacker natur, närhet till natur, att det inte byggs, bryggorna och fågellivet. Efter den mest populära aktiviteten "att promenera", angav de svarande att de söker sig till reservatet för att uppleva orörd natur, rasta hund, jogga, och bada.

Förbättringsförslag är fler soptunnor, bättre belysning samt bättre skötsel av ängarna, informationsskyltar, bänkar och mötesplatser.

Moss- och lavinventering

Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 29 platser i Stockholms stad, varav en i ett sumpskogsområde vid Kyrksjönsjöns östra kant. Inventerarna hittade 21 arter lavar och 10 mossor. Glansfläck (*Arthonia spadicea*) är en signalart som indikera höga naturvärden. Andelen lavararter känsliga för luftföroreningar på lokalen var förhållandevis högre i jämförelse med andra centralare områden, men lägre än de reservat som gränsar till större sammanhängande naturområden i grannkommunerna.

Grimsta naturreservat

Grimstaskogen har länge använts som friluftsområde och nyttjas flitigt. Området har god tillgänglighet och fina gångstråk och ridstigar, inte minst den långa sammanhängande promenadvägen utmed Mälarstranden. De två strandbaden Kanaan och Maltesholm är mycket populära. Skolor och förskolor från närliggande bostadsområden använder reservatet i sin verksamhet. Den natursköna och orörda Hasselby holme, som kan nås med båt, ingår också i reservatet, liksom de värdefulla ekmiljöerna vid Tyska Botten.

Efterlevnad av bestämmelser i Grimsta

Efterlevnaden av föreskrifter och bestämmelser i reservatet har under 2015 generellt varit god med undantag. Exempelvis har extrastädning krävts vid Maltesholmsbadet på grund av bosättning i bilar som bland annat lämnat latrin på platsen.

Förvaltningen har yttrat sig över tre dispens- och tillståndsärenden under 2015, gällande ombyggnad av caféet vid Kaananbadet, Tivoli vid Hesselby slott och anläggning av tillfällig väg vid Grimsta IP i samband med läktarbygge. I det senare ärendet kommer fastighetskontoret att plantera ekar längs gångvägen som kompensation för att några grova lönnar behöver fällas.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i reservatet

Fältinspektioner har skett vid fem tillfällen under året av olika anledningar. Reservatet sträcker sig över två stadsdelar och förvaltningen har varit ute på tillsynsrundor med både Bromma och Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltning.

Hässelby-Vällingby stadsdel har slagit vass slyröjt och gjort tillgänglighetsåtgärder på gångbanorna runt Räcksta träsk. Två stycken nya bryggor en för fiske och en för fågelmatning har anlagts. Idrottsförvaltningen har plogat ett spår för skridskoåkning på sjön. Grimsta Enebacke har slåtrats i juli.

Bromma stadsdelsförvaltning har bytt ut staket längs med bergsbranter på strandpromenaden, tagit bort gamla cementringar runt ett antal tallar längs strandpromenaden och bytt ut bänkskivor längs strandpromenaden.

Ängen vid Tyska botten har slagits med upptag. I övrigt har förvaltningen tagit ner några riskträd. Generellt lämnas stammar från rotvältor och fällningar kvar på plats.

Undersökningar i Grimsta naturreservat

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Grimsta naturreservat och övriga reservat. Två med tema rekreation, en med tema trädlevande mossor och lavar.

Guide till Tystnaden

I projektet ”Guide till tystnaden” har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. Ett antal rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslingor pekats ut. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksräkning och enkätundersökning på två platser i reservatet, bilaga 3. Totalt räknades 228 besökare under 4 timmar på två platser varav 36 besvarade enkäter.

Över 80 % av de som besvarade enkäten bodde antingen i Bromma eller Hässelby-vällingby stadsdel. Den populäraste aktiviteterna var att promenera, rasta hunden, jogga, bada , cykla och uppleva vila, ro och avskildhet.

Det som besökarna uppskattar mest i reservatet är sjön och badet, tillgängligheten och närheten till city och den vackra naturen.

Förslag på förbättringar är fler grillplatser, fler kartor och vägvisare, fler informationsskyltar, bättre belysning och en kiosk. Se vidare i bilaga 3.

Grimsta enebacke

Moss- och lavinventering

Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 26 platser i Stockholms stad, varav en vid Kanan i Grimsta. På samma plats transplanterades år 2000 ett exemplar av lunglav på en ek. Lunglav är mycket känslig för luftföroreningar och kan på så vis fungera som en indikator på luftkvaliteten på platsen.

Inventerarna hittade 25 arter lavar och 4 mossor. Rostfläck (*Arthonia vinosa*) är en signalart som indikerar höga naturvärden. Andelen lavararter känsliga för luftföroreningar på lokalen var förhållandevis hög i jämförelse med andra centralare områden, men når inte upp till nivåerna i Hansta eller det blivande reservatet i Kyrkhamn. Resultatet från lunglavstransplantatet visar också att laven efter 16 år finns kvar, men har krympt betydligt mer än exemplaret i Hansta.

Hansta naturreservat

Hansta hör till Järvafältet och ingår därmed i ett av Stockholmstraktens största strövområden. Reservatet har mycket skog som ansluter till naturreservat i Järfälla och Sollentuna. Södra delen gränsar till Igelbäckens kulturresevat i Stockholm. Ett område med särskilt värdefulla ek- och hassellundar, är utpekad som Natura 2000-område enligt EU:s habitatdirektiv. Det ålderdomliga jordbrukslandskapet är i det närmaste intakt med ett stort antal fornlämningar från bronsåldern och framåt. Inom reservatet ligger Barkarby motorstadion som drivs av Järva motorklubb. Verksamheten får bedrivas till och med år 2017.

Från bostadsområdena i Norra och Södra Järva når man lätt Hansta, och även från grannkommunernas angränsande friluftsområden. Reservatet genomkorsas av många stigar och leder och är populärt hos orienterare och vandrare. Ett antal skolor och förskolor från bostadsområdena i Akalla, Husby och Kista nyttjar området i sin verksamhet. Flera ridstall finns kring Hägerstalund.

Under 2014 upphävdes ca fyra procent av reservatets ursprungliga yta närmast bebyggelsen i Akalla på grund av Förbifart Stockholm.

Efterlevnad av bestämmelser i Hansta

Efterlevnaden av föreskrifter och bestämmelser har generellt varit god men med vissa undantag under 2015. Återkommande olovliga bosättningar samt annan nedskräpning har förekommit. Klagomål från allmänheten har

handlat om nedfallna träd över vandringsstigar samt sönderkörda grusvägar som reservatsförvaltaren har fått åtgärda.

Vid Hägerstalunds vårdshus har glaspaviljonger uppförts utan reservatsdispens eller bygglov. Förvaltningen har fört en dialog om ärendet med bygglovsavdelningen. Efter uppmaning från dem har verksamhetsutövaren monterat ner paviljongerna. Förvaltningen kommer att följa upp ärendet under 2016.

Under året har förvaltningen fortsatt kommunicera med Järva motorklubb angående hanteringen av de upplag av massor som klubben har införskaffat för uppbyggnad och underhåll av motorcrossbanan. Efter ett gemensamt möte mellan staden och klubben skickade förvaltningen en uppmaning att genomföra olika åtgärder som är beslutade som villkor för klubbens verksamhet av miljö- och hälsoskyddsnämnden och stadsbyggnadsnämnden. Eftersom klubben inte genomförde åtgärderna frivilligt beslutade förvaltningen om föreläggande om skyddsåtgärder i december. Förvaltningen kommer att följa upp föreläggandet under början av 2016.

Kommunfullmäktige beslutade om två villkor om kompensation i samband med att en del av reservatet upphävdes för Förbifart Stockholm (KF 2014-04-07 § 25). Det ena villkoret handlar om att genomföra röjning i två etapper inom N2000-områdets ädellövskog. Under 2015 har den första etappen av röjningen genomförts.

Det andra, mer omfattande villkoret, handlar bland annat om att utveckla området för motorcrossbanan till ett attraktivt entréområde för reservatet som tillgänglig naturpark med salamanderlokaler och tydliggjorda fornlämningar. Under 2015 har det första steget tagits i och med att Trafikverket har beviljats dispens för att rensa Stordiket och anlägga en första salamanderdamm innan arbetena med Förbifarten påbörjas.

Utöver Stordiket har Trafikverket beviljats tillstånd och dispenser i ytterligare tre ärenden som har koppling till för Förbifarten. Det gäller ny gång- och cykelväg, flytt av gång- och cykelväg samt etableringsområde. Villkor om kompensation för intrång i reservatet har ställts i två av ärendena och kommer att följas upp.

Under året genomförde Trafikverket siktröjningar för inmätning av stomnät inför Förbifarten, enligt dispensbeslut från 2014. Intrånget kunde begränsas till röjning av enstaka grenar på grund av en ny mätmetod med mätmast. Miljöförvaltningen ansåg därför att intrånget inte behövde kompenseras. En tvåårig dispens har beviljats för förberedande markundersökningar för den nya tunnelbanesträckningen mellan Akalla och Barkarby.

Centrum Orienteringsklubb beviljades tillstånd att arrangera en orienteringstävling med 250 deltagare i början av juli. Tiden för tävlingen var tidigare än vad som vanligtvis är önskvärt med hänsyn till djurlivet. Förvaltningen hade en god dialog med klubben angående banläggning och känslig natur i reservatet. Negativ påverkan kunde därför undvikas.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter under året

Förvaltningen har besökt reservatet vid sammanlagt elva tillfällen under 2015, både på egen hand och i sällskap med trafikkontoret, med flera förvaltningar, Järva motorklubb, Trafikverket och deras entreprenörer.

Under året har motorcrossverksamheten fortsatt som träningsverksamhet. Förvaltningen har som nämnts varit i kontakt med Järva motorklubb vid ett flertal tillfällen under året, bland annat angående klubbens upplag av massor. Verksamheten ska vara avvecklad från området senast sista december 2017. Förvaltningen kommer därför alltmer rikta in sin tillsyn på hur verksamheten ska avvecklas från området. Syftet är att underlätta för genomförandet av de redan beslutade kompensationsåtgärderna för området, med bland annat en utvecklad attraktiv entré för reservatsbesökare.

Sedan 2014 anlitar trafikkontoret arrendatorn för Hästa gård, Naturskog AB, för den naturvårdande skötseln i reservatet. Naturskog har i dialog med förvaltningen med flera genomfört den första etappen av röjningen i Natura 2000-områdets ädellövskog. Resultatet är att flera jätteekar och intilliggande fornlämningar har friställts genom att asp och hassel har glesats ut i vissa delar. Det är i linje med skötselplanen för reservatet och bevarandeplanen för Natura 2000-området. Åtgärden kommer att följas upp kommande år innan man planerar för och genomför den sista etappen runt år 2018.

Ytterligare en ekmiljö har glesats ut så att enskilda träd står mer öppet samtidigt som områdets fornlämning blivit tydligare. Delar av området har också slåttrats. Under 2016 planerar förvaltaren att införa färbete.

Naturskog har även slåttrat två fornlämningsområden i anslutning till entrén till reservatet vid Hägerstalund, med fint resultat. Bögs gård har fortsatt slåtta några av reservatets öppna marker. Hästbete har pågått enligt gällande arrendeavtal med stallen kring Hägerstalund.

Vid entrén har förvaltaren rustat upp besöksparkeringen, bytt ut ny vägbom samt rustat en sträcka av områdets grusvägar.

Naturskog har på uppdrag av trafikkontoret tagit fram en remissversion av en mer detaljerad och uppdaterad digital skötselplan. Syftet är att kunna använda planen för en mer aktiv uppföljning och planering av

skötselåtgärder i reservatet. Förvaltningen ser mycket positivt på detta och kommer delta i det fortsatta framtagandet.

Under året har förvaltningen medverkat vid ett antal möten som på olika sätt rör Förbifart Stockholm, främst tillsammans med Trafikverket och/eller trafikkontoret. Arbetena för Förbifarten har nu påbörjats och tar i anspråk och påverkar delar av reservatet närmast Akalla. Liksom föregående år har förvaltningen särskilt bevakat frågor om kompensationsåtgärder. Men även urval av och hantering av död ved från de omfattande avverkningarna utmed den nya gränsen till reservatet samt löpande tillsyn av etableringar har varit och kommer fortsätta vara aktuellt under 2016.

Förvaltningen har medverkat vid de förhandlingar som har pågått i mark- och miljööverdomstolen i det överklagade målet om grundvattenbortledning i bland annat Hansta naturreservat. Domen som meddelades i december 2015 gav miljö- och hälsoskyddsnämnden rätt i flera avseenden angående kompensationsåtgärder. Däremot ansåg domstolen inte att det var motiverat att ytterligare kompensera intrånget i Hansta med att restaurera trädgårdsmiljön runt Hägerstalunds gård, vilket miljö- och hälsoskyddsnämnden hade yrkat i målet.

Undersökningar i reservatet

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Hansta med fler reservat. Två med tema rekreation, en med tema trädlevande mossor och lavar.

Guide till tystnaden

I projektet ”Guide till tystnaden” har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. I Hansta har sju rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslings kartlagts. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

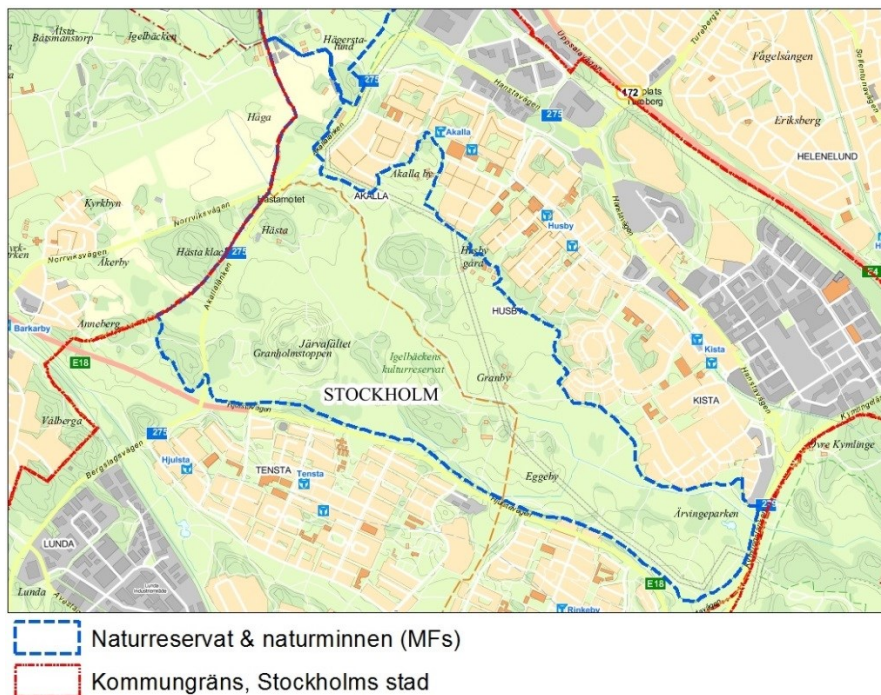
Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksräkning och enkätundersökning på två platser i Hansta, vid ett tillfälle i juni. Totalt räknades till 173 besökare och 31 besvarade enkäter. Det går inte att dra några definitiva slutsatser från undersökningarna, men resultaten indikerar att området inte bara besöks av närboende, utan även av mer långväga besökare. De svarande angav att de framför allt uppskattar reservatets vackra natur, lugnet och tystnaden samt närheten och tillgängligheten. De efterfrågar däremot anordnade sittplatser, belysning, soptunnor och fler informationsskyltar. Se även bilaga 3.

Moss och lavinventering

Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 26 platser i Stockholms stad, varav en i Hansta. Vid inventeringen fann man 14 lavar, varav två signalarter (*Arthonia spadicea* och *Chaenotheca brachypoda*), samt åtta arter av mossor, varav en rödlistad art (*Neckera pennata*).

Igelbäckens kulturresevat

Igelbäckens dalgång på Järvafältet är till stora delar lagskyddad av de ingående kommunerna. Reservaten är viktiga länkar i det regionala grönsambandet Järvakilen. I Stockholms del har man särskilt lyft fram de höga kulturhistoriska värdena med ett kulturresevat. Kulturresevatet erbjuder sociala mötesplatser i en lugn miljö. Fältet används av ett stort antal människor, främst närboende, förskolor och skolor, som strövområde och för många olika aktiviteter. Det bevarade kulturlandskapet ger besökaren en känsla av landsbygd. Betande kor, får och hästar uppskattas av många och vid Hästa Gård finns stadens enda jordbruk i drift. De gamla gårdarna har ett rikt utbud av aktiviteter, inte minst för barn. Igelbäckens och koloniområdena är andra populära utflyktsmål. De öppna fälten närmast bebyggelsen används för bollspel, rörelselekar och annan ytkrävande rekreation. Fältskolan vid Eggeby gård har naturpedagogisk verksamhet för barn och ungdomar.

Granholmstoppen är en fin utsiktsplats med discogolfanläggning och servering. Vid Akalla by finns bland annat bangolf och väster om Akallavägen en driving range för golfare. Reservatet har många välanvända

stigar och gång- och cykelvägar. Generellt är tillgängligheten till området mycket god med sex tunnelbanestationer inom promenadavstånd från fältet.

Efterlevnad av bestämmelser i Igelbäckens kulturresevat

Efterlevnaden av bestämmelser i resevatet har generellt varit god med undantag.

Ett oljeutsläpp uppmärksammades i ett av Igelbäckens tillflöden i början av sommaren. Orsaken var en ofullständigt genomförd sanering av Fortums oljekablar. Tack vare att skydds- och saneringsåtgärder sattes igång direkt blev påverkan mycket begränsad. Provtagning i det aktuella diket kommer att fortsätta under 2016.

Olovliga bosättningar har varit ett återkommande problem på flera platser, främst i de västra delarna som kommer att ingå i Förbifartens arbetsområde. Nedskräpning och skadegörelse kräver löpande insatser från trafikkontoret och stadsdelsförvaltningen. Under året har nedskräpning och ianspråktagande av naturmark i anslutning till flera av resevatets koloniområden noterats. I ett koloniområde uppdagades avloppslösningar direkt ut i Igelbäckens tillflöden. Efter föreläggande från miljöförvaltningens hälsoskyddsavdelning är dessa nu ur funktion. Förvaltningen anser att det finns ett stort behov av samordning inom staden för att långsiktigt komma till rätta med de överträdelser som sker i anslutning till en del koloniområden och som även påverkar skötsamma kolonister och resevatsbesökare.

Förvaltningen har yttrat sig över sju dispens- och tillståndsärenden som har berört kulturresevatet under 2015. Restaurangen vid Järva discgolfbana har fått tillstånd att bygga ut för att bättre kunna inrymma sin servering och discgolfens klubbverksamhet. Exploateringskontoret beviljades tillstånd att anlägga en tillfällig sedimentationsdamm i samband med bygget av Rinkebyterassen. En tvåårig dispens har beviljats för förberedande markundersökningar för den nya tunnelbanesträckningen mellan Akalla och Barkarby. Trafikkontoret har beviljats dispens för att bland annat genomföra förstärkningsåtgärder av Igelbäckens stränder vid Ärvingebron. Syftet är att motverka de återkommande problem med erosion och grumling som har förekommit. Åtgärderna genomförs under vintern 2016.

Tre ärenden har koppling till Förbifarten. Ett gäller ändrad tillfartsväg till Kista golf och omlokalisering av planerat etableringsområde. Tillstånd har beviljats för ändrat läge av en gång- och cykelväg jämfört med planerat läge i Förbifartens arbetsplan. Dispens har också beviljats för arkeologisk förundersökning i området för den nya Akallavägen. I detta ärende är villkor om kompensation fastställda och kommer att följas upp under 2016.

Tillsynsrådgivning och aktiviteter i reservatet

Förvaltningen har besökt reservatet vid sammanlagt fjorton tillfällen under 2015, både på egen hand och i sällskap av förvaltaren trafikkontoret och andra förvaltningar, arrendatorn vid Hästa gård, Naturskog AB, Trafikverket samt Järva discgolfklubb.

Naturskog AB, som tog över arrendet för större delen av kulturreseptatet 2013, har under året fortsatt genomföra en hel del åtgärder som främjar biologisk mångfald och kulturlandskapet. Backdiken och brynzoner som tillåtits växa igen under flera år är nu på flera ställen återställda. Liksom under 2014 har slåtter genomförts på och intill flera av reservatets fornlämningar, viktiga floralokaler och utmed Tidens väg. Sammantaget har åtgärderna bidragit till att tydliggöra strukturen i det kulturhistoriska landskapet. Glesare brynzoner möjliggör också en mer artrik fältvegetation och ökad solinstrålning på grova tall- och ekstammar.

Skogvaktarkärret som anlades 2006 har under åren växt igen alltmer. Under hösten 2013 genomförde trafikkontoret en omfattande restaurering av kärret för att öppna upp det igen. En reglering av vattenytan under året skulle ha motverkat en alltför snabb igenväxning av vattenytan. Hästa gård har betesdjur på våtmarken vilka också bidrar till att hålla marken kring kärret öppen. Restaureringen av dämmningsfunktionen är framflyttad till 2016. Under vintern 2016 renoverar trafikkontoret bryggan och informationstavlan vid Skogvaktarkärret efter skadegörelse under 2015. Motionsspåret i reservatet har varit eftersatt. I slutet av 2015 förbättrade trafikkontoret underlaget och røjde alltför tät vegetation utmed delar av spåret

Stadsdelsförvaltningen ansvarar för en del av skötseln närmast bebyggelsen i Akalla-Kista. Det gäller framför allt gräsytor med intensiv gräsklippningsskötsel, men de har också ansvar för en del slåttermark och fornlämningar. Dessa kräver en mer anpassad skötsel och behöver diskuteras mellan de båda reservatsförvaltarna framöver.

Under året har Naturskog, på uppdrag av trafikkontoret, tagit fram en remissversion av en mer detaljerad och uppdaterad digital skötselplan för kulturreseptatet. Syftet är en mer aktiv uppföljning och planering av skötselåtgärder i reservatet. Förvaltningen ser mycket positivt på detta och kommer delta i det fortsatta framtagandet.

Projekt i Igelbäckens kulturreseptat

Kulturreseptatet berörs av en rad projekt som normalt inte brukar vara aktuella för skyddade områden. Den utbyggda motorvägen E18 togs i drift under 2014. Under 2015 har de sista verksamheterna avvecklats och arbeten med återställning genomförts. Förvaltningen har tillsammans med

reservatsförvaltaren framfört kritiska synpunkter till Trafikverket angående hur en del av naturmarken har återställts.

Under året har förvaltningen medverkat vid ett antal möten som på olika sätt rör Förbifart Stockholm, främst tillsammans med Trafikverket och/eller trafikkontoret. Arbetena för Förbifarten har nu påbörjats och tar i anspråk och påverkar cirka fem procent av reservatets västra delar. Liksom föregående år har förvaltningen särskilt bevakat frågor om kompensationsåtgärder. Men även urval av och hantering av död ved från de omfattande avverkningarna samt tillsyn inför kommande etableringar har varit och kommer fortsätta vara aktuellt under 2016.

Förvaltningen har medverkat vid de förhandlingar som har pågått i mark- och miljööverdomstolen i det överklagade målet om grundvattenbortledning i bland annat Igelbäcken. Som redan nämnts angående Hansta gav domen som meddelades i december 2015 miljö- och hälsoskyddsnämnden rätt i flera avseenden angående kompensationsåtgärder. Ett av villkoren säger att Trafikverket ska utreda förutsättningarna för att återmeandra del av Igelbäcken, vilket miljö- och hälsoskyddsnämnden yrkade i målet. Med återmeandra menas att återställa bäcken till en naturlig slingrande form.

Planering av en begravningsplats i reservatets sydvästra del påbörjades 2009 och har fortsatt under 2015. Förvaltningen svarade på planremissen i början av året. Under hösten har förvaltningen medverkat i en intern arbetsgrupp för ett nytt friluftsbad vid Eggeby gård. Arbetet fortsätter under 2016 med syftet att ta fram en detaljplan.

Backsippa i Igelbäckens kulturresevat

Undersökningar i reservatet

Under 2015 har tre olika undersökningar genomförts i Igelbäcken med fler reservat. Två med tema rekreation, en med tema trädlevande mossor och lavar.

Guide till tystnaden

I projektet ”Guide till tystnaden” har miljöförvaltningen låtit kartlägga rofyllda platser. I Igelbäckens kulturresevat har sex rofyllda platser utmed två sammanhängande promenadslingor kartlagts. En vägledning i form av en folder till platserna kommer att lanseras under 2016.

Besöksundersökning

På uppdrag av förvaltningen har en handledare och sex sommarjobbare genomfört en besöksräkning och enkätundersökning på två platser i Igelbäcken, vid ett tillfälle i juni. Totalt räknades till 384 besökare och 39 besvarade enkäter. Några definitiva slutsatser går inte att dra av resultatet. Av de svarande var de flesta närboende i Rinkeby-Kista stadsdelsområde som tagit sig till reservatet till fots.

Näst efter den mest populära aktiviten ”att promenera”, angav de svarande att de söker sig till reservatet för ”vila, ro och avskildhet”. Det är intressant eftersom denna aktivitet rankades högre än i andra resevat, trots att Igelbäcken är mycket bullerstört från omgivande trafikleder. De svarande angav att de framför allt uppskattar resevatets vackra natur, närheten till city samt lugnet. De efterfrågar däremot åtgärder mot trafiken och dess störningar, fler soptunnor och rastplatser samt ett större utbud av aktiviteter. Se även bilaga 3.

Moss- och lavinventering

Förvaltningen har låtit inventera trädlevande lavar och mossor på 29 platser i Stockholms stad, varav en vid Kolkärr i Igelbäcken. Vid inventeringen fann man 21 lavar, varav en signalart (*Chaenotheca phaeocephala*) samt fyra arter av mossor.

Älvsjöskogens naturreservat

Kommunfullmäktige beslutade den 14 december 2015 att inrätta Älvsjöskogens naturreservat. Beslutet vann laga kraft i februari 2016 och reservatet kommer att invigas senare under året.

Det område som nu skyddats som naturreservat är skogsområdet som ligger söder om Älvsjö centrum på västra sidan om stambanan. En utredning om att bilda reservat även i den östra delen av Älvsjöskogen, kommer att påbörjas under 2016.

Älvsjöskogen är en viktig del av Stockholms ekologiska infrastruktur. Skogen utgör en sammanhängande del av ett ekologiskt särskilt betydelsefullt område för biologisk mångfald mellan Bornsjökilens och Hanvedenkilens yttersta spetsar. Området är också av stor betydelse för närboendes rekreation. Västra stambanan, som utgör det nya reservatets östra gräns, är en mycket stark barriär för människor och för många djur eftersom järnvägsområdet är instängslat, men för växter och vissa djur kan spridning till och från skogsområdet öster om stambanan vara möjlig.

Naturminnen

Länsstyrelsen har från och med år 2014 lämnat över tillsynen på de två naturminnena som är inrättade i Stockholms stad och skyddade enligt 7 kap miljöbalken. Förvaltningen har inte besökt naturminnena under året.

Johannesdals flyttblock

Stort flyttblock intill en villa i ett bostadsområde i Vårberg.

Naturminnet består av två större granitblock med synlig höjd av 3,2 meter respektive 1,8 meter. På blocken växer bland annat stensöta och äppelmossa.

Flyttblock år 1969. (Foto: Bo Gustafsson, Skogsvårdsstyrelsen)

Pålsundsberget

Pålsundsberget är Stockholms läns senast bildade naturminne och inrättades av länsstyrelsen 1997. Fridlysningens syfte är att bevara både geologiska och botaniska värden. På den stora tomten som ligger mellan två 20-talshus på Heleneborgsgatan och sluttar ned mot Riddarfjärden, syns sprickbildningar och ytformer hos berget som visar hur det rörde sig för hundratals miljoner år sedan. Här finns rester av en ursprunglig Stockholmsnatur och man kan ana hur denna del av Södermalm såg ut före de stora bostadshusens tid. Bland växterna märks blåbär, lingon, blåklocka, äkta johannesört och harstarr tillsammans med sällsyntheter som stortimjan och kvarstående eller självspridda bestånd av odlade arter som toppklocka och borstnejlika.

Bevarandestatus i natur- och kulturreseervaten

Miljöförvaltningen följer upp reseervatens bevarandestatus.

Med bevarandestatus för en naturtyp/livsmiljö menas summan av faktorer som påverkar livsmiljön och dess typiska arter när det gäller utbredning, struktur och funktion. Vid bedömningen av rekreativa värden har områdenas möjlighet till rekreation och friluftsliv samt sociala och pedagogiska värden vägts in.

En del i uppföljningen av bevarandestatus ligger utanför den operativa tillsynen men är till stor hjälp vid rådgivning till förvaltarna om lämpliga prioriteringar som både förebygger försämringar och överträdelser, samt gynnar friluftsliv och naturvärden.

Med bevarandestatus för en naturtyp/livsmiljö menas summan av faktorer som påverkar livsmiljön och dess typiska arter när det gäller utbredning, struktur och funktion samt de typiska arternas långsiktiga överlevnad. Vid bedömning av bevarandestatus för rekreativa värden har områdenas status för rekreation, friluftsliv inklusive tillgänglighet, sociala och pedagogiska värden vägts in.

Det aktuella tillståndet för bevarandevärdena jämförs med de förhållanden som rådde då reseervatet bildades. För att statusen ska bedömas som ”Gynnsam” ska de värden som har varit centrala för reseervatets tillkomst bedömas vara goda och långsiktigt hållbara. Ser förvaltningen en klar negativ påverkan på de centrala värdena jämfört med ursprungsläget bedöms bevarandestatusen vara ”Ej gynnsam”. Om påverkan eller förändringar skett i båda riktningar kan statusen vid bedömningstillfället anses antingen ”Övervägande” eller ”Mindre” gynnsam, beroende på vilken påverkan som dominerar.

Bedömningen grundar sig på förvaltningens fältinspektioner under året, uppföljning av tillsynsärenden, inventeringar och utlagda provrutor samt andra undersökningar. I bedömningen väger förvaltningen samman efterlevnaden av beslut som fattas med stöd av 7 kap miljöbalken, insatser som skett inom ramen för förvaltning och skötsel samt påverkan från omgivningen.

Förvaltningen gör också en bedömning av trenden, det vill säga, om de biologiska och rekreativa värdena i reseervatet utvecklas i en positiv eller negativ riktning.

Stadens ekologer ser en svårighet att följa upp reseervatens bevarandestatus och sedan kommunicera den på ett ändamålsenligt sätt. Reseervatens biologiska och rekreativa värden har sedan de bildades i stor utsträckning

påverkats av projekt och bebyggelse utanför reservatens gränser, något som reservatens förvaltare inte har rådighet över.

Förvaltningen har därför de senaste åren fokuserat på att bedöma hur naturmarken inom reservaten har förvalts och hur andra initiativ påverkat de rekreativa värdena i reservaten. Under 2016 kommer ekologerna att se över hur uppföljningen av bevarandestatus ska ske för att de ansvariga förvaltningar på ett tydligt sätt ska kunna få återkoppling på genomförda åtgärder.

Statusbedömning i Nackareservatet i Stockholm stad

Bevarandestatusen för Nackareservatets naturvärden bedöms främst utifrån området som en sammanhållen regional värdekärna, med dess variation av värdefulla biotoper. Inom Stockholmsdelen bedöms bland annat tillståndet för ekmiljöerna och strandmiljöerna men även de skogliga delarna. Till grund för bedömningen ligger också den lav- och mossinventering som miljöförvaltningen låtit utföra i reservaten under 2015.

Tidigare års inventeringar har visat på övervägande gynnsam status för ekmiljöerna och gräsmarkerna men ogynnsam status vad gäller mängden död ved i skogsmarkerna, samt skötsel av gräsmarker. Vid de skötselåtgärder som skett under året i reservatets ek- och tallmiljöer har stammar och död ved lämnats kvar i skogsmarkerna. Under året har diskussioner och fältbesök genomförts för att framöver bedriva en mer differentierad skötsel av gräsmarkerna inom reservatet.

Bevarandestatusen för de rekreativa värden i Stockholms del av Nackareservatet bedöms främst utifrån områdets status för närrekreation och som entré till det stora friluftsområdet. Tillgänglighet och tillstånd för sociala, estetiska och pedagogiska värden vägs in. Under året har ett nytt utegym anlagts norr om Brotorp, samt två promenadslingsor till ”tysta” platser identifierats, vilket höjer rekreativsvärdet. Likaså bedöms skötselinsatser vid Brotorp vara positiva för besökarnas möjlighet att nyttja reservatet fullt ut. Vissa stigsystem behöver dock fortfarande ses över vad gäller slitage och tillgänglighet.

Till grund för bedömningen ligger i viss mån även den rekreativa enkätundersökning som utförts under sommaren 2015 samt resultat från de enkätundersökningar som genomfördes hösten 2014 bland ett urval förskolor. Den sammantagna bedömningen av bevarandestatus i Nackareservatet år 2015 är ”Övervägande gynnsam”.

Trend: Statusen är under förbättring. De senaste årens skötselsatser anser förvaltningen vara ett steg i rätt riktning. Om de skötselåtgärder som nu utförts under året följs upp med återkommande skötsel kan områdets

värden förstärkas. Miljöförvaltningen arbetar dock vidare med förslag till hur skötseln skulle kunna utvecklas, bland annat för områdets gräsmarker och ekområdena kring Brotorp - Bagarmossen.

Statusbedömning i Flatens naturreservat

Statusen på reservatets naturvärden har främst bedömts utifrån områdets funktion som regional sammanhållen grön kil, samt utifrån tillståndet för värdefulla biotoper såsom skogsmark, särskilt känsliga vatten- och ädellövsmiljöer samt det öppna kulturhistoriska landskapet. Reservatets naturvärden är i stor utsträckning beroende av att spridningsvägar till omgivande naturområden upprätthålls och att reservatets värdefulla biotoper bevaras, bland annat genom lämplig skötsel. Spridningsvägen norrut för eklevande arter har försvagats i samband med tidigare planeringen av en biogasanläggning mellan Flatenvägen och Tyresövägen.

Även spridningsvägen västerut mot Farsta har försvagats, med anledning av påverkan på ekmiljöerna inom Sköndals marker. Uppvuxna träd som dessa är svåra att kompensera inom rimlig tid.

Tidigare års inventeringar har visat på mindre gynnsamma förhållanden vad gäller ekmiljöer och gräsmarker samt att det råder brist på död ved i skogsmarkerna. Inventeringarna indikerade ett behov av ökad adekvat skötsel av reservatet och behov av att lämna eller tillföra mer död ved i markerna. Det är därför mycket positivt att nya skötselresurser tillkommit under 2015 och att skötselinsatserna inriktat sig på ekmiljöerna, gräsmarkerna samt att tillföra mer grov ved till reservatet.

Till grund för bedömningen ligger också den lav- och mossinventering som miljöförvaltningen låtit utföra i reservaten under 2015 samt den inventering av undervattensvegetation som utfördes 2014.

Reservatets rekreativa värden har bedömts utifrån tillgänglighet, framkomlighet samt upplevelsevärden för besökarna, med fokus på den mångfald av rekreationsmiljöer och friluftaktiviteter som området erbjuder. Fortsatt planering och satsning kring Flatenbadet är positiv då området har stor potential för stockholmarnas rekreation.

En förvaltningsövergripande arbetsgrupp har under året arbetat med att tillsammans ta fram en vision om hur Flatenområdet kan utvecklas vad gäller tillgänglighet, upplevelsevärden samt ekologiska värden. Redan idag möjliggör stadsdelsförvaltningen aktiviteter på vintern. Till exempel plogas en skridskobana upp på Flatensjöns is vid tillräcklig istjocklek.

Den skötsel som bedrivits, inte minst i ekdominerade kulturmarker och gräsmarker, ökar områdets rekreationsvärden, både direkt för att det ser trevligt ut, men också i förlängningen för att det gynnar den biologiska

mångfalden i området. Till grund för bedömningen ligger i viss mån även resultat från de enkätundersökningar som har genomförts under sommaren 2015 samt enkätundersökning bland ett urval förskolor hösten 2014.

Den sammantagna bedömningen av bevarandestatus i Flaten år 2015 är ”Mindre gynnsam”.

Trend: Statusen har förbättrats, både vad gäller skötselinsatser och rekreativa satsningar. Vid restaurering i reservatets skogsmiljöer har stammar lämnats och död ved tillförts skogen och slätter har bedrivits på fyra platser. Naturskyddsföreningen har under året också skött en del av en öppna marken vid Ekudden.

Förvaltningen bedömer att de rekreationssatsningar som gjorts de senaste åren gynnar reservatets status. Skötselinsatserna har fortsatt kontinuerligt och platsspecifikt vilket gör att förvaltningen bedömer att värdena inom reservatet ökat som en följd av bättre förvaltning. Det finns här ytterligare möjligheter att öka de rekreativa värdena i området vad gäller uppskyltning av stigsystem, naturvägledning, tydligare entréer och fler målpunkter. För att öka områdets bevarandestatus som helhet behövs framför allt fler åtgärder vidtas inom spridningszonerna för att minska påverkan av habitatförlust i samband med byggnation utanför reservatets gränser. Denna, icke kompenserade, habitatförlust gör att statusen sammantaget bedöms som ”mindre gynnsam”.

Statusbedömning i Sätterskogens naturreservat

Reservatets samlade bevarandevärde ligger kvar på samma nivå som föregående år, trots förbättrad skötsel de senaste åren. Anledningen är de ytor som Förbifart Stockholm tagit i anspråk vid Sättra varv, och de störningar som arbetena innebär. Den samlade bedömningen grundar sig på all påverkan efter att reservatet bildades.

Tidigare års inventeringar i ek- och barrskogsmiljöer har visat på brister i skötseln av dessa miljöer och att mängden död ved behöver öka i reservatet, likaså att gräsmarkerna inte skötts på bästa sätt för att gynna en variationsrik flora. Bygget av Sättra ridstall innebär att naturmark i centrala delar av reservatet togs i anspråk, och förde också med sig att Sättravarvsvägen breddades. En del av båtuppläggningsplatsen har flyttats till en öppen gräsyta vid Varpaängen. Förbifart Stockholms tunnel- och hamnbyggen vid Sättra varv som kommit igång under 2015 kommer att innebära störningar under 10 år framöver.

Skötseln av de öppna markerna och i ekmiljöer och brynzoner har förbättrats de senaste åren. Fram till år 2010 sköttes de öppna markerna av

den så kallade fornminnesgruppen som då lades ned. År 2014 återupptogs slåtter och under 2015 har skötseln av de öppna markerna och i ekmiljöer och brynzoner fortsatt. En ideell förening slår också delar av Varpaängen med lie. Förstärkningsåtgärder som att lägga ut stammar från Trafikverkets avverkningar utanför reservatet har ökat mängden död ved i både ek- och barrskogsmiljöer. Återställning av de gamla rasthagarna vid gamla stallet med plantering av ek, hassel och blåsippar har gynnat de biologiska värdena.

Tidigare anläggningar av utegym, beachbasketplan och diskgolfbana, och även ridanläggningen med ridstigar har tillfört reservatet rekreativa värden. Under 2015 har belysning av motionsspår och tillgänglighetsanpassningar vid strandpromenaden ökat möjligheten för fler att besöka reservatet. Förvaltningen har också anlagt ett ”barnspår” som uppmuntrar till aktiviteter och samtal om naturen. Åtgärderna har tillfört reservatet rekreativa värden.

Den sammantagna bedömningen av bevarandestatus i Sätmaskogen 2015 är ”mindre gynnsam”.

Trend: Förvaltningen ser positivt på förvaltarens skötselplanering och bedömer att om kontinuerlig skötsel sätts in under längre tid framöver kommer statusen sannolikt att förbättras. De rekreativa satsningar som gjorts kommer sannolikt att öka de rekreativa värdena kommande år. I rapporten Utveckling av Stockholms naturreservat presenteras en rad förslag på ytterligare satsningar som kan göras så som förtydliga områdets båt/varvshistoria, ekoturism, återinföra fålskolan med mera.

Statusbedömning i Judarskogen och Kyrksjölötens naturreservat

Reservatets samlade bevarandevärde ligger kvar på samma nivå som år 2014, trots att många naturvårdande åtgärder har genomförts.

Båda naturreservaten innehåller så kallade Natura 2000-områden, vilka har ett starkt skydd av EU:s art- och habitatdirektiv. Grunden för Natura 2000 var den för några decennier sedan starka förekomsten av större vattensalamander som vanligtvis trivs i den typ av fuktlövskog som finns i de båda områdena. Men vid senare tiders inventeringar har arten inte hittats i något av områdena. År 2007 gjorde därför Länsstyrelsen följande bedömning av bevarandestatusen för större vattensalamander; ”Ej gynnsam i dagsläget, men arten har goda förutsättningar att återkolonisera om den får tillgång till lämpliga leklokaler.”

Länsstyrelsen och staden påbörjade ett projekt 2009 att återinföra arten i Judardammen. Våren 2009 flyttades tillfälligt 100 vuxna salamandrar från

den livskraftiga populationen i Olovslundsdammen i Bromma till Judardammen. Senare inventeringar visar att arten åter är etablerad i Judarskogen. Detta förbättrar möjligheterna att Judarskogen ska kunna uppnå god bevarandestatus enligt EUs art- habitatdirektiv. Eftersom försöket föll väl ut har metoden använts än en gång i dammen vid Kyrksjön under 2015. Resultaten är hittills lovande.

Undersökningen av barrskogsmiljöer 2010 i de båda reservaten indikerade en gynnsam bevarandestatus i Judarskogen, medan statusen var ”Ej gynnsam” för Kyrksjölöten för barrskogens arter. Mängden död ved behöver ökas i Kyrksjölöten. Förvaltningens undersökning 2011 indikerade att statusen för ekmiljöerna i Judarskogen är ”Övervägande gynnsam” medan den i Kyrksjölöten är ”Mindre gynnsam”.

2012 följde förvaltningen upp bevarandestatusen för öppna gräsmarker. De öppna fälten vid Judarängen slogs då med rotorslätterbalk. För en förbättrad bevarandestatus skulle anpassade redskap behöva användas och skötseln bli mer differentierad jämfört med idag, med omväxlande träda och slätter.

2013 följde förvaltningen upp tidigare kända lokaler för skyddsvärda arter i reservaten. I Judarskogen besökte förvaltningen växtlokaler för vippärt, knärot och ryl, tre arter som växer i lund och skogsmiljöer. Bevarandestatusen vid dessa lokaler bedöms som god. I Kyrksjölöten besökte förvaltningen växtlokaler för vippärt och korskovall. Tillståndet för vippärten såg ut att vara gynnsamt medan korskovallen helt har försvunnit från området.

Reservaten fungerar mycket väl för friluftsliv och naturundervisning. Judardammen är ett välbesökt mål för många barn. Även dammen i Kyrksjölöten har blivit mer tillgänglig och attraktiv som besöksmål. Nya spänger bidrar ytterligare till förbättrad tillgänglighet.

Resultatet från 2015 års inventering av trädlevande mossor och lavar visar att både Judarskogen och Kyrksjölöten hyser arter som indikerar höga naturvärden. Gamla grova träd har den största artrikedomen, vilket särskilt visade sig i den gamla lindallén vis Åkesovs slott. Under 2015 har förbättringar också genomförts för groddjur och de öppna gräsmarkerna i båda reservaten. Förvaltningen bedömer att den sammantagna bevarandestatusen år 2015 är fortsatt ”Övervägande gynnsam” i både Judarskogen och Kyrksjölöten.

Trend: Statusen är under förbättring i båda reservaten, främst när det gäller åtgärder för groddjur i området, men även i de öppna gräsmarkerna.

Statusbedömning i Grimsta naturreservat

Reservatets samlade bevarandevärde ligger kvar på samma nivå som år 2014, trots att flera naturvårdande åtgärder har genomförts. Anledningen är effekten av tidigare exploatering i samma kärnområdet utanför reservatet, som påverkat motvarande området inom reservatet. Denna biotopförlust är inte kompenserad, och påverkar statusen negativt.

De rekreativa värdena i Grimsta naturreservat bedöms utifrån tillgänglighet, upplevelsevärden samt möjligheten till pedagogik för besökarna. Till grund för bedömningen ligger i viss mån även preliminära resultat från de enkätundersökningar som har genomförts hösten 2014 bland ett urval förskolor och besöksundersökningen år 2015. Reservaten fungerar mycket väl för friluftsliv och naturundervisning.

Resultatet från 2015-års inventering av trädlevande mossor och lavar visar att Grimsta hyser arter som indikerar höga naturvärden. Andelen lavararter känsliga för luftföroreningar på lokalen var förhållandevis hög i jämförelse med andra centralare områden.

Den sammantagna bedömningen av bevarandestatus i Grimsta 2015 är ”övervägande gynnsam”.

Trend: Statusen är under förbättring. De senaste årens skötselsåtgärder inom ekmiljöer, öppna gräsmarker, Räcksta träsk med flera naturmiljöer bedömer förvaltningen ytterligare kunna stärka reservatets värden. Likaså satsningarna vad gäller motionsspår, gångvägar och sittplatser.

Statusbedömning i Igelbäckens kulturresevat

För kulturresevatets samlade bevarandevärden dominerar de negativa inslagen över förbättringarna under 2015, trots att många naturvårdande åtgärder har genomförts och störningar från bygget av trafikleden E18 har upphört. Återställningen av ytor som tillfälligt tagits i anspråk för E18-bygget har enligt förvaltningen ännu inte genomförts på ett tillfredsställande sätt.

Det pågående arbetet med åtgärder kopplade till Rinkebyterrassen medför störningar och försämrade tillgänglighet i delar av reservatet. Byggarbeten har ännu inte påbörjats för Förbifarten. Däremot har i stort sett all skog inom kommande arbetsområde avverkat under 2015. Det är en mycket stor negativ påverkan för såväl växter och djur som för upplevelsen av kulturresevatet.

Liksom tidigare år förekommer en hel del nedskräpning och dumpning av trädgårdsavfall, bland annat i anslutning till koloniområdena. Även olovliga bosättningar utgör återkommande problem.

Förvaltningens inventering av ekmiljöer i reservatet under 2011 gav resultatet ”Övervägande gynnsam bevarandestatus”. De röjningsinsatser som skedde under 2014 har varit mycket positiva. För att biologiskt värdefulla träd ska kunna utvecklas på sikt och ”Gynnsam status” uppnås behöver förvaltaren fortsätta vidta vissa skötselåtgärder i ekbestånden. Tillgången på död ved behöver säkras inför framtiden. Detta kommer sannolikt att lösas i och med de omfattande avverkningarna för Förbifarten. Grova stammar från bland annat ek kommer att användas till så kallade faunadepåer i reservatet under 2016.

I 2012-års uppföljning av arter knutna till öppna gräsmarker var bevarandestatusen övervägande gynnsam för hävdgynnande arter av traditionell karaktär, men mindre gynnsam för rödlistade arter. Orsaken bedöms främst vara igenväxning på grund av brist på lämpligt anpassat bete samt på ett minskat markslitage.

I 2013-års uppföljning av skyddsvärda växter på tidigare kända lokaler, besöktes lokaler för backsippa och korskovall. Det är två arter som är beroende av bete eller hävd. Statusen för två av lokalerna för backsippa bedömdes vara god medan den på andra lokaler bedömdes vara akut hotad av igenväxning eller inte återfanns på platsen. Korskovallen var hotad av igenväxning på grund av utebliven hävd på den ena av två besökta lokaler.

Flera av de kända lokalerna för backsippa kommer helt att försvinna vid bygget av Förbifart Stockholm. Under 2015 genomförde Trafikverket därför en flytt av ett antal plantor längre in i reservatet. Uppföljning kommer att ske under 2016. För hävdgynnade arter är bevarandestatusen ”ej gynnsam” till ”mindre gynnsam”.

Resultatet från 2015-års inventering av trädlevande mossor och lavar visar att Kolkärr hamnar i mitten jämförelse med övriga 29 platser. Det är svårt att dra några slutsatser från inventeringen, mer än att det finns goda förutsättningar för trädlevande mossor och lavar med äldre, grövre lövträd men att Igelbäcken är mer utsatt för luftföreningar än exempelvis Hansta.

När det gäller rekreation har som nämnts tillgängligheten varit begränsad i delar av området även under 2015. Ett stort antal förskolor ligger relativt nära kulturresevatet, vilket också speglas i det relativt höga antalet förskolor (28) som svarade på webenkäten om rekreation under 2014. De svarande förskolorna angav att de använder resevatet för att främst uppleva natur och delta i organiserad/pedagogisk lek och undervisning. Däremot upplever man trafiksituationen som problematisk och otrygg. Detta är i linje med resultaten från den besöksundersökning som genomfördes under 2015.

Tillsammans med övriga resultat från besöksräkningen och enkätundersökningen samt kartläggningen av rofyllda platser som genomfördes under 2015 kan man dra slutsatsen att Igelbäckens rekreativa kvaliteter framför allt ligger i dess tillgänglighet för närboende, kulturlandskapets storlek och relativa lugn. Däremot är det tydligt att störningar kopplade till trafik inom och kring reservatet samt nedskräpning behöver åtgärdas samt att anläggningar och information för besökare behöver utvecklas. Det är därför positivt att det finns ett förvaltningsövergripande uppdrag i stadens budget för 2016 att utveckla Järvafältet som rekreationsområde.

Förvaltningen bedömer sammantaget att bevarandestatusen för Igelbäcken är ”ej gynnsam”.

Trend:

Förvaltningen bedömer att trenden är stabil. Den natur- och kulturlandskapsvårdande skötsel som har genomförts under 2014 och 2015, sammantaget med vad som är planerat framöver, kommer att bidra till en positiv utveckling i kulturresevatet. Samtidigt kommer cirka 5 % av resevatets yta att tas i anspråk vid byggandet av Förbifart. Även andra projekt berör eller kommer att beröra och negativt påverka resevatet, direkt eller indirekt.

Statusbedömning i Hansta naturresevat

Bevarandestatusen för naturvärdena i Hansta bedöms främst utifrån området som en sammanhållen regional värdekärna, med dess variation av värdefulla biotoper.

Fyra procent av resevatets östra del upphävdes redan 2014, men förlusten av detta områdes buffertfunktion för resten av resevaten aktualiserades först under förra året när all skog avverkades inför arbetena med Förbifarten. Nedanstående resonemang fokuserar på de delar som fortfarande är skyddade som naturresevat.

I Hanstareservatets inre delar bedöms statusen för naturvärdena vara fortsatt gynnsam. Förvaltningens tidigare inventering i ekmiljöer har visat på att ett ökat ljusinsläpp i vissa av bestånden är viktigt. Den utglesning av asp och hassel som har genomförts i delar av N2000-områdets ekbestånd är därför positivt. De barrskogsmiljöer som inventerades 2010 visade ett tydligt gynnsamt tillstånd.

Resultatet från det hästbete som återupptogs för några år sedan i den öppna marken med skogsdungar norr om Hägerstalund är ännu inte undersökt. Behovet var dock stort i den igenväxande gräsmarken som dessförinnan inte hade betats på många år. Den undersökning som genomfördes 2012 av

bevarandestatus för arter i öppna gräsmarker visade på en övervägande gynnsam bevarandestatus för hävdgynnade arter av vanligare karaktär, medan känsligare arter saknades.

I 2013-års uppföljning av bevarandestatus följde förvaltningen upp tidigare kända lokaler för skyddsvärda växter. I Hansta tittade man efter säfferot och krissla, två arter som är beroende av hävd, det vill säga, återkommande skötsel. Förhållandena för dessa två arter har kraftigt försämrats de senaste åren på grund av utebliven hävd. Ingen säfferot kunde noteras och beståndet av krissla hade minskat betydligt. För hävdgynnade arter bedömer förvaltningen därför att bevarandestatusen i Hansta är mindre gynnsam. Generellt bedömer förvaltningen att det finns ett behov av ökad hävd i reservatet, både genom slätter och genom bete, till exempel med får.

Vid miljöförvaltningens groddjursinventering 2008 påträffades bland annat den sällsynta större vattensalamandern i motorcrossbanans dike och små vattensamlingar. Trafikverket har också låtit genomföra inventeringar under 2013 och 2015, eftersom Förbifarten kan komma att påverka livsmiljöerna för arten. Under 2013 gjordes inga fynd av större vattensalamander. Däremot hittade man 12 individer vid inventeringen 2015. Liksom tidigare visar resultatet på behov av att förbättra vattenmiljön genom att motverka igenväxning i diket och grumling från pålagda massor på motorcrossbanan. De dispensgivna åtgärder som Trafikverket nu utför under vintern 2015/2016 i Stordiket kommer att förbättra förhållandena, även om problemet med grumling kvarstår.

Resultatet från 2015-års inventering av trädlevande mossor och lavar indikerar att området har en hög artmångfald som är till synes opåverkad av luftföroreningar.

När det gäller statusen för Hanstas rekreationsvärden har stadens infotavlor och ledmarkeringar inne i skogen från 2011 förbättrat tillgängligheten men börjar nu vara i behov av underhåll. Bullerstörning från tränings- och tävlingstillfällen på motorbanan förekommer, men under begränsade tider och delar av året.

Förbifartens arbeten, som har kommit igång under 2015, påverkar upplevelsen av reservatet och försämrar tillgängligheten till området från Akalla. Det är av stor vikt att skyltning och omledning av gång- och cykeltrafik till reservatet fungerar under hela byggtiden.

Under 2014 genomfördes en enkätundersökning bland ett urval av stadens förskolor inom ett visst avstånd från Hansta. Resultaten bygger enbart på svar från två förskolor, vilket speglar att reservatet inte är så lätt att ta sig till jämfört med exempelvis Igelbäcken. De svarande förskolorna angav att

de använder reservatet för att främst leka fritt, uppleva natur och samla naturföremål.

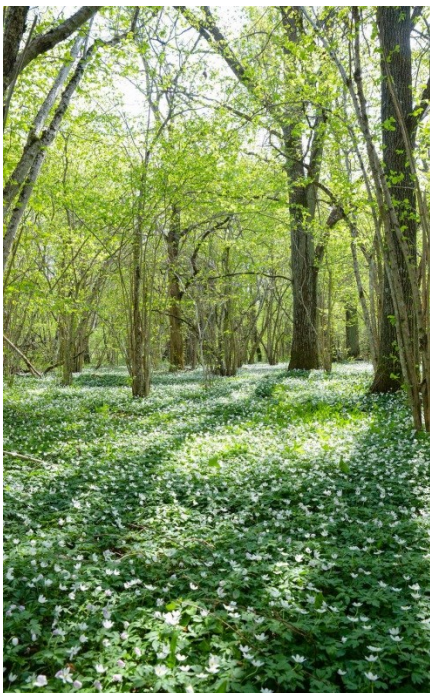
Tillsammans med resultaten från besöksräkningen och enkätundersökningen samt kartläggningen av rofyllda platser som genomfördes under 2015 kan man dra slutsatsen att Hanstas rekreativa kvaliteter framför allt ligger i dess storlek, variation och relativa orördhet. Däremot är det tydligt att tillgängligheten, anläggningar och information för besökare behöver utvecklas i entrén och i valda delar av reservatet. Det är därför positivt att sådana planer finns.

Det är mycket viktigt att förvaltaren kan förbättra nivån på skötsel och investeringar i enlighet med påbörjade åtgärder under 2014 och 2015.

Förvaltningen bedömer sammantaget att bevarandestatusen för Hansta är ”övervägande gynnsam”.

Trend: Statusen är samma som år 2014 då statusen försämrades jämfört med år 2013 på grund av att fyra procent av reservatet upphävdes. Under 2015 har skogen i den upphävda delen avverkats och dess buffertfunktion har försvunnit. Det innebär en permanent försvagning av Järvakilen i stort.

Under 2015 har flera större skötselåtgärder genomförts eller påbörjats som förbättrar förutsättningarna för såväl artrikedom som rekreation i Hansta.

Hassel- och ekbacke i Hansta